

Juliusz Sikorski

Skwierzyński epizod wojny napoleońskiej z 1813 roku

Nadwarciański Rocznik Historyczno-Archiwalny nr 4, 229-236

1997

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

NADWARCIAŃSKI ROCZNIK
HISTORYCZNO-ARCHIWALNY
NR 4 - ROK 1997

Juliusz Sikorski
Gorzów Wlkp.*

Skwierzyński epizod wojny napoleońskiej z 1813 roku.

W aktach skwierzyńskiego magistratu znajduje się poszyt zatytułowany *Acta Specialia względem zatrzymania na tuteyszej rzece Warcie statków na woyskową potrzebę*¹, obejmujący okres od 13 lipca do 1 sierpnia 1813 roku. Składa się nań siedem listów. Są to korespondencje prowadzone pomiędzy podprefektami obornickim i międzyrzeckim a burmistrzem Skwierzyny. Dotyczą dostarczania statków do transportu aprowizacyjnego dla kostrzyńskiej twierdzy, będącej od listopada 1806 roku w rękach wojsk francuskich².

W roku 1812 wybuchła wojna francusko-rosyjska. W 1813 r. w wyniku działań wojennych armia Napoleona zmuszona była wycofać się aż na rubież rzeki Elby. Twierdza kostrzyńska, dowodzona przez gen. bryg. Fournier'a d'Albe, pozostała w rękach francuskich³. Jej załogę stanowił kontyngent wielonarodowościowy, złożony m.in. z Westfalczyków, Wirtemberczyków, Włochów, Illyrów no i oczywiście Francuzów, liczący łącznie ponad 4,5 tysiąca ludzi⁴.

* Autor jest pracownikiem Archiwum Państwowego Oddział w Gorzowie Wlkp. i jednocześnie studentem III roku historii na WSP w Zielonej Górze. (red.)

¹ Akta miasta Skwierzyny, sygn. 304.

² Na mocy układu zwanego 8 września 1808 roku w Paryżu, określającego wysokość nałożonej na Prusy kontrybucji twierdza w Kostrzynie, a także w Szczecinie i Głogowie pozostała w rękach wojsk francuskich do chwili całkowitej spłaty kontrybucji; zob. M. Żywczyński, *Historia powszechna 1789-1870*, Warszawa 1996, s. 165.

³ Gen. bryg. Fournier d'Albe był dowódcą twierdzy kostrzyńskiej w latach 1813-1814.

⁴ *Kostrzyn nad Odrą. Dzieje dawne i nowe*, pod. red. J. Marczewskiego, Poznań 1991, s. 207.

W połowie marca pod mury kostrzyńskiej twierdzy podchodzą wojska rosyjskie. 15 kwietnia dowództwo nad oblężeniem przejmuje gen. lejtn. Kapcewicz dysponujący 5 tysięcznym korpusem i 12 działami⁵. Poważnie traktując postawione przed sobą zadanie zdobycia twierdzy, Kapcewicz rozpoczyna prace inżynieryjne, żądając od Departamentu Wojny w Berlinie planu Kostrzyna oraz dział oblężniczych. Mimo pozor- nie dobrej woli, Prusacy opóźniali całą akcję w obawie o los twierdzy. Zależało im bowiem na tym, by zdobycie twierdzy nie pociągnęło za sobą jej zniszczenia.

Sytuacja uległa zmianie, gdy cesarz Francuzów wraz ze świeżo zwerbowanymi we Francji i Związku Reńskim siłami w kwietniu wyruszył ponownie do walki. Wojska francuskie przejęły Wrocław i zatrzyma- ły się na linii Odry, stwarzając tym samym realne szanse wyzwolenia z oblężenia twierdzy w Kostrzynie.

Tymczasem Austria, będąca jeszcze neutralną w sporze rosyjsko- francuskim, zaproponowała Francji mediacje w rokowaniach z koalicją. Napoleon przystał na tę propozycję. Konsekwencją tego było zawiesz- nie 4 czerwca działań wojennych na okres ponad dwóch miesięcy (do 10 sierpnia).

7 czerwca do Tucheband⁶ - gdzie znajdowała się kwatera główna Kapcewicza - przybyła mieszana komisja prusko-francuska, by wprowadzić zawieszenie broni. Taki obrót sprawy został entuzjastycznie przyjęty przez wielonarodowościową załogę garnizonu. Już następnego dnia uzgodniono warunki rozejmu:

1. obszar w promieniu 5-6 km od miasta ma znajdować się pod kontrolą wojsk francuskich (pomimo sporych zniszczeń okolicy dało to im oka- zję do uzupełnienia zapasów);
2. na mocy postanowień rozejmowych Rosjanie zobowiązani zostali do zaopatrzenia oblężonych w żywność i opał⁷.

Kapcewicz zlecił liwerunek⁸ różnych produktów z powiatu obor- nickiego do Landsberga (Gorzowa) dla francuskiej osady wojskowej sta-

⁵ *Tamże*, s. 208.

⁶ Wieś położona na terenie obecnych Niemiec ok. 10 km. na południowy-zachód od Kostrzyna.

⁷ *Kostrzyn nad Odrą, op. cit.*, s. 209.

⁸ Liwerunek - podatek w naturze na utrzymanie wojska lub dostarczenie czegoś. dostawa przymusowa dla wojska.

cjonującej w Kostrzynie. Nad prawidłowością przebiegu prac liwerunkowych czuwać miał major Rollyński. Zlecił on podprefektowi powiatu obornickiego wydanie dyspozycji burmistrzowi skwierzyńskiemu, dotyczących natychmiastowego wysłania do Obornik pod nadzorem policji miejskiej wszystkich statków stojących na Warcie w Skwierzynie. Niedopełnienie lub opóźnienie wykonania wezwania wiązało się z pociągnięciem do odpowiedzialności burmistrza i oddaniem pod sąd wojenny, *gdyż czas najostateczniejszy w którym zgromadzone tu produkta na transport do Landsberga wyprawione być mają y muszą.*

Burmistrz pismem z dnia 15 lipca 1813 roku donosi, iż żadne statki próżno na rzece nie stoją. Przypomina, iż już dwukrotnie tj. 11 i 13 lipca *...dwadzieścia i kilka statków...* odesłano do Oborzycza i Poznania.

Podprefekt międzyrzecki Kurnatowski 17 lipca informuje o nieustającym zapotrzebowaniu na statki, które to w liczbie sześciu *...pod eskortą z Gwardyi Narodowych...* ze Skwierzyny do Obornik mają być posłane, o czym burmistrz ma obowiązek powiadomić podprefekta obornickiego.

W odpowiedzi burmistrza czytamy, iż prócz statków wysłanych 11 i 13 lipca kolejne dwa, które zawinęły do Skwierzyny płynąc z Gorzowa, odesłano do Poznania.

Czas rozejmu dobiegał końca. 29 lipca podprefekt Kurnatowski podaje burmistrzom Skwierzyny, Międzyrzecza i Sierakowa wiadomość o zaniechaniu dalszego wysyłania statków informując, iż z powiatu wągrowieckiego zebrano znaczny kontyngent liwerunkowy.

W aktach znajduje się także zapis, dotyczący odmowy wykonania przez przybyłych do Skwierzyny szyprów⁹ reskryptu dyrektora skarbu w sprawie załadowania 1000 beczek soli ze skwierzyńskiego magazynu solnego i dalszego ich przetransportowania do Poznania. Poszyt nie zawiera niestety szerszych wiadomości na temat przyczyn odmowy wykonania polecenia. Należy sądzić, iż interwencja do władz miejskich przyniosła pożądany skutek, gdyż w dalszej części lektury sprawa buntu szyprów nie jest poruszana.

Prezentowane teksty są także interesującym źródłem do dziejów Warty. Dowiadujemy się z nich, iż zaledwie w przeciągu tygodnia tj. mię-

⁹ Szyper - dowódca małego statku lub jego właściciel.

dzy 11 i 17 lipca 1813 r., do skwierzyńskiego portu rzecznego zawinęło około pięćdziesięciu statków.

Nie udało się ustalić, kto w owym czasie piastował urząd burmistrza w Skwierzynie. Pisma burmistrza są podpisane nieczytelnie bądź nie są podpisane w ogóle. Na podstawie skwierzyńskiej monografii Benno Thomego wiemy jedynie, iż w roku 1795 burmistrzem w Skwierzynie był Wuttich (Justizbürgermeister), natomiast w latach 1824-1835 Hauptmann Franz von Chrzanowski (Bürgermeister)¹⁰. Nasze wiadomości poszerza o informację z roku 1811 *Kronika miasta Skwierzyny*, kiedy to odwołano urzędującego burmistrza Reicherta (Stadt-Direktor). Nota bene urząd przestał piastować po głośnej sprawie Leipnera, zacnego obywatela miasta, który powiesił się w więzieniu w noc wigilijną świąt Bożego Narodzenia¹¹. Kolejna informacja, dotycząca osoby sprawującej urząd burmistrza, pochodzi dopiero z roku 1814. Burmistrzem w Skwierzynie był wówczas człowiek o nazwisku von Charnowski (polnischer Hauptmann, Bürgermeister)¹². Bez wątplenia Charnowski i Chrzanowski to jedna i ta sama osoba, a różnica w zapisie nazwiska jest niewątpliwie winą nieuważnego miejskiego skryby.

Acta Specialia względem zatrzymania na tutejszej rzece Warcie statków na wojskową potrzebę

1.

15 Juli 1813

Działo się w Obornikach w Biurze Podprefektury dnia 14 Lipca 1813 Roku

Podprefekt Powiatu Obornickiego do J[egomości] Pana Burmistrza w Skwierzynie

Jaśnie Wielmożny Generał Lieutenant Kapcewicz nakazał liwernek różnych produktów z Powiatu Obornickiego do Landsberga dla osa-

¹⁰ B. Thome, *Schwerin (Warthe)*, Kiel 1963, s. 93.

¹¹ *Akta miasta Skwierzyny*, sygn. 2, s. 285.; Zob. S. Janicka *Polonica w aktach miasta Skwierzyny*, Szczeciński Informator Archiwalny nr 3, Szczecin 1987, s.90.

¹² *Kostrzyn nad Odrą*, op. cit., s. 300.

dy francuskiej znajdujący się w Kiestrzynie, końcem którego odwiezienia miały być statki przysłane iako też w samej rzeczy końcem wyprawienia tego Liwerunku zesłany tu Major Rollyński.

W[ielmożny] Sobko zapewnia, że statki do tego transportu przeznaczone powinny się znajdować w Skwierzynie. Tenże W[ielmożny] Major zlecił mi wezwać J[egomości] Pana Burmistrza, żeby wszelkie statki przy Skwierzynie znajdujące się bądź do transportu liwerunku w miejsce będącego przeznaczonej bądź inne prywatne, iakie się tylko tam znajdują i transportem z milicyi mieyskiej rzeką Wartą bez najmniejszej straty czasu i to tak spieszo iak tylko można tu pod Obornik sprowadzić kazał, zaś za niedopełnienie lub najmniejsze opóźnienie skuteczenia tego wezwania, kładzie W[ielmożny] Maior na J.M. Pana Burmistrza najsurowszą odpowiedzialność y oddanie go pod sąd wojenny - gdyż czas najostateczniejszy w którym zgromadzone tu produkta na transport do Landsberga wyprawione być mają y muszą.

/ - / podpis nieczytelny

2.

Burmistrz Miasta Skwierzyny do W-go Podprefekta Powiatu Obornickiego

Na dopiero w tem momencie od W-go Podprefekta Powiatu Obornickiego odebrany Reskrypt d[an] d[nia] 14 m.b. mam honor oświadczyć że w tym momencie żadne statki próżno na tuteyszej rzece się nie znajdują, ile że w tym tygodniu a mianowicie w przeszłą niedzielę to iest 11-go dwadzieścia i kilka ieszcze z których co do Oborzycka przeznaczone były a reszta do Poznania tu stąd odchodziły.

W przeszły wtorek zaś to iest d. 13 znowu dwadzieścia i kilka statków tu przybywszy tego samego dnia tu stąd także odchodziły i spodziewać się wypada (tak szypry tuteysi powiadają) lubo przez te czasy nie były wiatry iednakowoż tak pierwsze iak i ostatnie statki do tego czasu iuż na mieyscu Oborzycka, czyli mieyscu ich przeznaczenia przybyć musiały. Dorozumiem się więc że statki te o których W[ielmożny] Podprefekt piszesz są te same które iako wyżej rzeczony tu stąd odchodziły. Z resztą przydać tu ieszcze muszę że po przybyciu tu w Skwierzynie statków dal-sza ekspedycya tu stąd stała się pod dozorem Majora Rossyiskiego Wiel-

możnego Maybauma i innego kommisarza pruskiego, których po uczynionej tu raz ekspedycji także każdy w swą stronę się udał.

Skwierzyna, 15 Lipca 1813
brak podpisu

3.

J[egomości] Panów Burmistrza i Ekspedyentów poddanych wzywam niniejszem ażeby załączoną ekspedycją do J.M. Pana Burmistrza w Skwierzynie jak najszybciej y to bez najmniejszego zatrzymania dniem i nocą przez konnych pewnych posłańców z miasta do miasta traktem zwyczajnym aż do Skwierzyny odesłali a to pod najsurowszą odpowiedzialnością.

pieczęć prefekta

Oborniki 14 Lipca 1813
Podprefekt Powiatu Obornickiego

/-/ podpis nieczytelny

4.

Magazyn Solny do Szlacheznego Magistratu w Miejscu

Ponieważ Szyprowie którzy tu przybyli a którym podług Res[kryp]tu J.W. Dyrektora Skarbu z dnia 1 Lipca r.b. Nr 1513 1000 Beczek Soli wydane z tutejszego Magazynu bydź mają: Niechcą takowej w miejsce przeznaczone to iest do Magazynu Poznańskiego spławić y nawet tey na statki ładować: - Zatem wzywa Magazyn podpisany w pomoc władzę miejscową końcem przymuszenia Szyprów po sól przybyłych, aby ci natychmiast sól takową na statki ładowali podług wagi i im wręczoney dezygnacy y tę do miejsca przeznaczonego odliwerowali.

Skwierzyna, d.15 Lipca 1813
Magazyn Solny

/-/ podpis nieczytelny

5.

**Podprefekt Powiatu Międzyrzeckiego
do Pana Zastępcy Burmistrza w Skwierzynie**

Znając sobie w ten moment doniesione że W.P. Podprefekt P[owia]tu Obornickiego do liwerunku z tamiecznego p[owia]tu przeznaczonego do Kistrzyna potrzebuie ieszcze 6 statków, polecam J.P.Z. Burmistrza, żeby z statków w Skwierzynie znajdujących natychmiast pod eskortą z Gwardyi Narodowych posłał sześć statków do Obornik i o tem W-go P[od]prefekta P[owia]tu Obornickiego i Konnego natychmiast uwiadomił; również W-go Majora Maybaum o tem zainformuje. Dyspozycja Niniejsza zasadzona na Reskr. Prefektur z dn. 14 b.m. Nr 794 lipca powinna być iak najświetniej dopełniona i Podprefektowi Raport zdany.

Międzyrzecz, d. 17 Lipca 1813

/-/ Kurnatowski

Nr 32

Skwierzyna 17 Lipca 1813

Na Reskrypt d[an] d[nia] 17

et prest nr 152 z Lipca

- względem odchodzenia

tu stąd statków do Oborzycza

- Burmistrz uniżenie raportuje.

6.

Burmistrz Miasta Skwierzyny do W-go P[ana] P[od]prefekta]

Na Reskrypt W-go Prefekta Powiatowego obok oznaczony mam honor raportować Mu uniżenie, iż wszystkie statki próżne które od nieiakiego czasu w Rekwizycyą tu wzięte uztawszy iako nayspieszniey podług rozkazów z Landsberga tu stąd daley według wyznaczeń odsyłane zostały. Toż samo miało miejsce iak W-ny Prefekt z załączonych tu listów doczytać się raczy w przeszłą niedzielę i wtorek t.i. dn. 11 i 13 m.b. w którym to czasie więcej niż 20 statków pierwszym tu ztąd do Oborzycza

odchodziło, a dnia wczorajszego po przybyciu tu z Landsberga dwóch statków takowe nie do Oborzycycka, ponieważ podług ordy do Poznania udać się mieli; do Poznania je odesłałem. Z resztą statki wszystkie o których W-ny Pan Podprefekt P[owiatu] Obornickiego pisze bez wątpienia już przed kilku dniami tamże już przybyć musiały.

7.

Podprefekt Powiatu Międzyrzeckiego

Poleca niżej wyrażonym J.W.P. Burmistrzowi żeby Szyprom z Landsberga w górę do Poznania iadącym oświadczyli gdy dla uchylenia Liwerunku dla Korpusu twierdzy Kistrzyn oblegającego przeznaczonego dostawieniu statków do Poznania już nie jest potrzebnym nadaremnie już się nie trudnili. Że zaś z p[owia]tu Wągrowieckiego znaczny Liwerunek tu do Międzyrzecza ma być dostawiony, który może in Natura¹³ do Skwierzyny lub Międzychoda posłany będzie przeto końcem dowiedzenia się bliższego w Obornikach lub Wągrowcu ostrzec ich o tem zechcą.

Międzyrzecz, 29 Lipca 1813

/-/ Kurnatowski

¹³ *In natura* (łac.) - w naturze (nie w pieniądzu).